אוצר מה אוצר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל את הפירות אף האשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל את הולד [1]ויביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדם הראשון מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן ואל ירע לו ולמאן דאמר פרצוף הי מינייהו סגי ברישא אמר רב נחמן בר יצחק מסתברא דזכר סגי ברישא דתניא [א]לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפי' היא אשתו נזדמנה על הגשר יסלקנה לצדדין וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא: תנו רבנן [א]המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו דומה למשה רבינו שקיבל תורה מהר סיני לא ינקה מדינה של גיהנם ועליו הכתוב אומר [2]יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מדינה של גיהנם אמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה שנאמר [3]ויקם וילך מנוח אחרי אשתו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב [ב]וילך אלקנה אחרי אשתו הכי נמי וגבי אלישע דכתיב [4]ויקם וילך אחריה הכי נמי אלא אחרי דבריה ועצתה הכא נמי אחרי דבריה ועצתה אמר רב אשי ולמאי דאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפילו בי רב נמי לא קרא דכתיב [5]ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש אמר רבי יוחנן אחרי ארי ולא אחרי אשה אחרי אשה ולא אחרי עבודת כוכבים אחורי עבודת כוכבים [א]ולא אחורי בית הכנסת בשעה (א) שמתפללין ואמר ר' ירמיה בן אלעזר כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין שנאמר [6]ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד האידנא לאו כצלמו אוליד מיתיבי היה ר' מאיר אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה ופירש מן האשה מאה ושלשים שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה כי קאמרינן ההוא בשכבת זרע דחזא לאונסיה ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבחו בפניו דכתיב [7]כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה כולו שלא בפניו דכתיב [8]נח איש צדיק תמים היה בדורותיו וא"ר ירמיה בן אלעזר מאי דכתיב [9]והנה עלה זית טרף בפיה [ג]אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם כתיב הכא טרף וכתיב התם [10]הטריפני לחם חוקי [ד]וא"ר ירמיה בן אלעזר [ה]כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב שנאמר [11]ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה ואמר רבי ירמיה בן אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר [12]כל הנשמה תהלל יה הללויה [ו]ואמר רבי ירמיה בן אלעזר נתקללה בבל נתקללו שכיניה נתקללה שומרון נתברכו שכיניה נתקללה בבל נתקללו שכיניה דכתיב [13]ושמתיה למורש קיפוד ואגמי מים נתקללה שומרון נתברכו שכיניה דכתיב [14]ושמתי שומרון לעי השדה למטעי

אוצר רחב מלמטה וקצר מלמעלה. שאם היה רחב מלמעלה כשהוא ממלאו מכביד משאוי הפירות על הכתלים ומטה אותם: **רחבה מלמטה.** חלל בית הרחם שלה: **שושבינות.** שנשתדל בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה: **סגי.** מהלך: **ואפילו היא אשתו.** שהוא גנאי לו: **נזדמנה לו על הגשר.** והיא מהלכת לפניו: **יסלקנה לצדדין.** ויעבור לפניה: **בנהר.** דמדלית למנא ומסתכל בבשרה ובאשת איש קאמר: **המרצה.** מונה: **יד ליד.** המרצה מיד ליד אפי' הוא כמו משה שקבל תורה מיד הקב"ה לידו: **עם הארץ היה.** דלא גמר דרך ארץ דמתני' דקתני לעיל לא יהלך אדם אפילו אחרי אשתו: **אלקנה.** נביא היה כדתניא בסדר עולם ויבא איש האלהים אל עלי[ה] זה אלקנה י' נביאים נקראו איש האלהים והוא א' מהם[ו] וליכא למימר עם הארץ היה: **ולמאי דקאמר רב נחמן.** דהאי אחרי אחרי ממש קאמר: **בי רב.** מקרא [שקורין] תינוקות של בית רבן: **ולא אחרי אשה.** אשת איש: **ולא אחרי עבודת גלולים.** שמא ימשך אחריה וכתיב[ז] הרחק מעליה דרכך ואמרי' (ע"ז דף יז.) זו האפיקורסות[ח]: **ולא אחורי בית הכנסת בשע' שהציבור מתפללין.** שנראה ככופר שעומד מאחריה[ט] ואינו נכנס: **בנדוי.** שישב מאה ושלשים שנה נזוף מפני שנגער בו הקב"ה דכתיב[י] המן העץ וגו' וקללו: **זרזי תאנה.** חגורות מתרגמינן זרזין (בראשית ג): **שכבת זרע דחזא לאונסיה.** נעשה שידין ורוחין ולילין מיני מזיקין: **אומרים מקצת שבחו כו'.** כלומר דרך ארץ הוא שאע"פ שאדם משבח את חברו שלא בפניו הרבה אין מרבה בשבחו לפניו מפני שנראה כמחניף (ב): **בפניו.** כתיב צדיק: **שלא בפניו.** כתיב צדיק תמים: **טרף בפיה.** מאמרי[כ] פיה ביקשה שיהא זית טרף שלה והיינו מזון: **בשר ודם.** נח: **ולא אמר איה אלוה עושי.** לא הוצרך להתאונן ולומר איה עושי והריני חרב מי שנותן זמירות של תורה בלילה. ולהכי נקט לילה שהקול נשמע מרחוק: **מיום שחרב בית המקדש.** ופסקו הכהנים מלברך בשם המפורש כדאמר באין דורשין[ל] שהיו מברכין בשם המפורש: **דיו לעולם שישתמש.** בשם ב' אותיות בין לשבח לפניו בין לברך איש את חבירו דכתיב כל הנשמה תהלל יה כלומר זה השם שכל הנשמה כולה ראוי להשתמש בו מכלל דשם בן ארבע אותיות ושם המפורש לא לכל הנשמה ניתן אלא לכהנים בלבד דכתיב (דברים י) ולברך בשמו וכתי' (במדבר ו) ושמו את שמי המיוחד לי: **נתקללו שכיניה.** מקללתה: **נתברכו שכיניה.** מקללתה: **למורש קיפוד.** ושם הולכות החיות רעות ומזיקות מקומות הסמוכות לה דאוי לרשע ואוי לשכינו (סוכה נו:): למטעי

יד ליד לא ינקה רע. לאו היינו קרא דדריש בסוטה (דף ד:) לענין גסות הרוח דהתם דריש מקרא [מ]דתועבת ה' כל גבה לב יד ליד וגו' וקרא דהכא היינו יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט: **מתקיף** לה רב נחמן בר יצחק. מכאן משמע דרב נחמן בר יצחק לאו היינו רב נחמן סתמא: **ולא** אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. בתוספתא דמגילה [פרק ג] תניא אין פותחין בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו במשכן שנא' [במדבר ג] והחונים לפני המשכן קדמה וגו' מזרחה וגו' ונראה דקסבר האי תנא דשכינה במערב והיו משתחוים למערב או היתה א"י ובהמ"ק במערבם דכתיב [דה"ב ו] (ויתפללו) [והתפללו] דרך ארצם וכתיב [דניאל ו] וכוין פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם והשתא לכאורה נראה דאחורי בית הכנסת היינו נגד הארון ומיהו אין נראה [נ](דבסוף פרק) קמא דברכות (דף ו:) אמרינן ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בי כנישתא א"ל אליהו כדו בר קיימת קמי מרך פירוש כשתי רשויות וקאמר לא שנו אלא דלא קא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה ואם היה עומד נגד הארון כ"ש דאי מהדר אפי' לבי כנישתא [ס]דמחזי כשתי רשוי' שהצבור משתחוי' למזרח והוא משתחוה למערב ועוד דאמר התם בפר' הרואה (דף סא.) אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה א"כ משמע לפי שעובר לפני הפתח ואינו נכנס ונראה דאחורי בית הכנסת היינו נגד פתח ביהכ"נ וקורא אחורי לפי שהוא אחורי העם: **מרורין** כזית. ° היינו אילן של זית והוא מר ואילן נמי מקרי זית דכתיב [שמות טו] ויורהו ה' עץ ° ודרשינן זה זית שאין לך מר באילנות כמו זית[ע]:

כל הנשמה. פר"ח קרי ביה הנשמה בדגש: **נתברכו** שכיניה. והא דאמר [בת"כ פ' בחוקותי] ושממו עליה אויביכם שזו היא מדה טובה שאינה טוענת פירות בשעה שאין שרויין בה כאן היו בני יהודה שכיניה אי נמי שאינה מוציאה כל כך כמו כשהם עליה:

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה כב סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סימן כא סעיף א:
ד ב מיי' פ"ו מהלכות תפלה הל"א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן צ סעיף ח:
ה ג מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלי"ג טור או"ח סימן רלח טוש"ע יו"ד סימן רמו סעיף כד:

* * *

תורה אור השלם

1. וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: בראשית ב כב
2. יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָּע וְזֶרַע צַדִּיקִים נִמְלָט: משלי יא כא
3. וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶל הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי: שופטים יג יא
4. וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי יְיָ וְחֵי נַפְשְׁךָ אִם אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: מלכים ב ד ל
5. וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת רִבְקָה וַיֵּלַךְ: בראשית כד סא
6. וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת: בראשית ה ג
7. וַיֹּאמֶר יְיָ לְנֹחַ בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה: בראשית ז א
8. אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: בראשית ו ט
9. וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ: בראשית ח יא
10. שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל תִּתֶּן לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי: משלי ל ח
11. וְלֹא אָמַר אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: איוב לה י
12. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּ יָהּ: תהלים קנ ו
13. וְשַׂמְתִּיהָ לְמוֹרַשׁ קִפֹּד וְאַגְמֵי מָיִם וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: ישעיהו יד כג
14. וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה: מיכה א ו

* * *

רבינו חננאל

ויביאה. מלמד שעשה הקדוש ברוך הוא שושבינות לאדם הראשון. מיכן לגדול שעושה שושבינות לקטן ואל ירע לו. תניא לא יהלך אדם אחרי אשה בשוק ואפי' היא אשתו, ואפילו אחותו נזדמנה על הגשר יסלקנה לצדדין. [ו]כל העובר על הנהר אחורי אשה אין לו חלק לעולם הבא. ת"ר המרצה מעות ליד האשה בשביל להסתכל בה, אפי' הוא כמשה רבינו וכו' עליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע. פי' שקיבל התורה מידו של הק' [ב"ה] לא ינקה מדין גיהנם. מנוח עם הארץ היה שנא' וילך מנוח אחרי אשתו. והלא באלקנה כתיב וילך אלקנה אחרי אשתו. ובאלישע כתיב ויקם וילך אחריה. אלא מאי אחריה אחרי דבריה ואחרי עצתה. אמר ר"י אחרי ארי ולא אחורי אשה. אחרי אשה ולא אחרי בית הכנסת [א], אחורי בית הכנסת ולא אחורי בית ע"ז, בשעה שהצבור מתפללין. היה ר"מ אומר אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה עליו ישב בתענית ק"ל שנה, ופירש מן חוה והעלה זרזי תאנים על בשרו. ופרקינן שכבת זרע דחזיה לאנסו. פי' קרי נעשו שידין ולילין. אומר מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו כו'. אמרה יונה רבון העולמים יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהו מתוקין כדבש ומסורין בידי בשר ודם כו'. כל בית שנשמעין ממנו דברי תורה בלילה אינו חרב, שנאמר ולא אמרו איה אלוק' עושי נותן זמירות בלילה. א"ר ירמיה בן אלעזר מיום שחרב ביהמ"ק דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנא' כל הנשמה תהלל יה. פי' הנשמה [בדגש] כדכתיב הארץ הלוו הנשמה, פי' משנעשית א"י נשמה הילולו של הקב"ה ב"ה בחצי השם והוא ככל השם. ומפורש במנחות בגמ' דהקומץ. וי"א כיון שאין אומרים שם ככתובו אלא במקדש ובמדינה בכינויו. וחציו ככולו. כיון שנחרב בית המקדש מהללין שבח הק' בחו"ל בחצי השם שהוא חשוב ככלו. נתקללה בבל נתקללו שכיניה. שנאמר ושמתיה למורש קיפוד ואגמי מים וטאטאתיה במטאטי השמד. נתקללה שומרון נתברכו שכיניה. שנאמר ושמתיה לעי השדה למטעי כרם לשכיניה.

[א] כצ"ל וכ"ה הגי' בגמ' כפי' ר"ח. ברכות שם ד"ה א"ר יוחנן.

מסורת הש"ס

א) ברכות סא. מס' כלה פ"א, ב) [כתבו תוספות בברכות סא. ד"ה אלא מעתה גבי אלקנה דכתיב וילך אלקנה אחרי אשתו וגו' סיום הוא שאין פסוק זה בכל המקרא ול"נ ליה ע"כ שוב מצאתי ברש"ל ישן דפוס קרקא שנת שנ"ה ושלו"ה בברכות סא. האריך לקיים הגי' ע"פ פסוקים מלוקטים הרבה ונכנס בגדר דחוקה למאד ולבסוף הודה בעצמו דלפי פרש"י בשופטים דפלגש בגבעה היה בתחילת ימי השופטים א"א לקיים הגירסא בשום אופן ע"ש ומעתה פי' רש"י דהכא בסוגין ד"ה אלקנה נביא היה כדתניא וכו' צריך לפני ולפנים], ג) [סנהדרין קח: ע"ש], ד) [ברכות נח.], ה) [ש"א ב], ו) [ספרי ר"פ ברכה], ז) [משלי ה], ח) ב"ח: המינות, ט) ב"ח: מאחוריהם, י) [בראשית ג], כ) בע"י: כמאמר, ל) [חגיגה טז.], מ) [משלי טז], נ) [צ"ל דבפרק], ס) ואפשר כיון דהופך פניו כלפי ארון לא מיחזי כב' רשויות [תוי"ט בשם מורי הרב דודי ז"ל], ע) [ועי' תוס' פסחים לו. ד"ה מה].

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' בשעה שהצבור מתפללין: (ב) רש"י ד"ה אומרים מקצת וכו' כמחניף בפניו כתיב צדיק כצ"ל והד"א:

* * *

גליון הש"ס

גמ' וא"ר בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד"ת בלילה. עי' סנהדרין דף צב ע"א וע"ש דף קח ע"ב ושם איתא א"ר אלעזר: תוס' ד"ה מרורין כזית. היינו אילן. עי' פסחים דף לט ע"א תוס' ד"ה מה מרור: בא"ד ודרשי' זה זית. מכילתא סוף פרשת בשלח פרשה א:

* * *

מוסף רש"י

כדי לקבל את הפירות. שאם יהיה קצר מלמטה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן, שהמשא מכביד עליהם (ברכות סא.). **שושבינות.** משתדל בחופתו ובזיווגו (שם). **ולמאן דאמר פרצוף.** ומתחלתו היה מצד אחד זכר ונקבה מצד אחר, **הי מינייהו סגי ברישא.** איזהו פרצוף היה מהלך לפנים (שם). **ואפילו היא אשתו.** גנאי הדבר (שם). **נזדמנה על הגשר.** אשת איש והיא לפניו (שם). **יסלקנה לצדדין.** עד שיעבור לפניה (שם). **אחורי אשה בנהר.** אחורי אשת איש, מגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה (שם). **יד ליד לא ינקה רע.** אפילו כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב"ה, לא ינקה רע, וקרא גלשה מפתעי (שם). **עם הארץ היה.** לא שמש תלמידי חכמים, שלא למד מפנה זו שפנינו לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היא אשתו (שם). **ולמאי דאמר רב נחמן.** שהלך אחריה ממש, אם כן אפילו בי רב נמי לא קרא. עם תינוקות של בית רבן (שם). **בשעה שהצבור מתפללין.** דכיון שאינו נכנס נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (שם). או: שנראה כמכריז עצמו מפתח בית הכנסת שבמזרח (שם ח:). **זית טרף בפיה.** כפיה היתה שולחת מזון טרף של זית (סנהדרין קח:). **נתקללה בבל נתקללו שכיניה.** כלומר אוי לרשע ואוי לשכנו (ברכות ח:). **למורש קיפוד.** חיות ועופות רעים ומזיקין את השכנים אבל עי השדה ומטעי כרם שנתקללו בה ערי ישראל הגלה היא לשכנים (שם).